

СОЦІАЛЬНІ ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ ІДЕЙ ОРГАНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ (на матеріалах аналізу досліджень зарубіжних мовознавців)

У статті визначено соціальні передумови виникнення ідей організації системи вивчення іноземних мов. Автор аналізує роботи зарубіжних мовознавців, що розглядають іноземну мову суто як соціальне явище, де географічний простір та час постають основними чинниками виникнення нових мов. У статті проаналізовано основні закономірності, що були виявлені зарубіжними мовознавцями, стосовно засвоєння іноземної вимови та вивчення нових мов дорослими і дітьми. У статті розкрито поняття “періоду двомовності”, виявлено роль середовища у вивченні іноземних мов.

Ключові слова: навчання іноземних мов, іншомовне середовище, учні.

Лит. 6.

СОЦИАЛЬНЫЕ ПРЕДПОСЫЛКИ ВОЗНИКНОВЕНИЯ ИДЕЙ ОРГАНИЗАЦИИ СИСТЕМЫ ИЗУЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ (на материалах анализа исследований зарубежных языковедов)

В статье определены социальные предпосылки возникновения идей организации системы изучения иностранных языков. Автор анализирует работы зарубежных языковедов, рассматривающих иностранный язык исключительно как социальное явление, где географическое пространство и время являются основными факторами возникновения новых языков. В статье проанализированы основные закономерности, выявленные зарубежными языковедами, относительно усвоения иностранного произношения и изучения новых языков взрослыми и детьми. В статье раскрывается понятие “период двуязычия”, выявляется роль среды в изучении иностранных языков.

Ключевые слова: обучение иностранным языкам, иноязычная среда, ученики.

THE SOCIAL BACKGROUND OF ORIGIN OF IDEAS OF STUDY FOREIGN LANGUAGES (based on analysis of studies of foreign linguists)

The article determines the social prerequisites of emergence of the ideas of the foreign language learning system. The author analyzes the works of foreign linguists considering a foreign language only as a social phenomenon where the geographical location and the time are the major factors of modern languages emergence. The article provides the analysis of the main regularities, revealed by foreign linguists, as to assimilation of foreign pronunciation and studying modern languages by both adults and children. The article reveals the concept of “bilingualism period”, highlighting the role of the environment in foreign language learning.

Keywords: foreign language teaching, a foreign language environment, students.

Актуальність теми. Становлення сучасного суспільства, утвердження соціальних норм життя неможливі без поступових змін у забезпеченні розуміння інших людей, вивчення мови інших народів, що вимагає активної участі освітян. Значне місце у перетворенні системи вивчення іноземних мов належить філософській, психолого-педагогічній, соціологічній, філологічній науці. Інтеграція знання як один з міждисциплінарних підходів до наукової проблеми, спроможна закласти основи

для становлення системи організації вивчення іноземних мов в сучасних реаліях.

Сучасний стан досліджень дає підстави виокремити позитивні та негативні моменти, що впливають на інтеграційні процеси в іншомовній освіті. Приблизникам стандартної системи організації вивчення іноземних мов на сьогодні вдається виділити не так багато, адже і вчителі, і організатори народної освіти розуміють, що не можна нехтувати можливістю щодо зміни сучасної системи.

СОЦІАЛЬНІ ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ ІДЕЙ ОРГАНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ (на матеріалах аналізу досліджень зарубіжних мовознавців)

Аналіз наукових досліджень і публікацій.

Соціальні передумови виникнення ідей щодо організації системи вивчення іноземних мов досліджували такі вчені, як М. Адельман, Н. Бориско, Х. Браун, Н. Брукс, М. Бірам, Є. Верещагін, Л. Голованчук, Н. Ішханян, В. Костомаров, Д. Левін, О. Оберемко, В. Сафонова, Г. Томахін та ін. Вченими було відкрито різні підходи та методи, що на сьогодні продовжують використовуватися у практиці вивчення іноземних мов.

Зокрема, у сучасній зарубіжній теорії і практиці вивчення іноземних мов виділяють три різних підходи до їх вивчення учнями, а саме: традиційне вивчення іноземної мови як навчального предмету; концепція, що отримала назву “Перша зустріч” (“Begegnungskonzept”) і розкривається як занурення у іноземну мову; цілісний і холистичний підхід, який розроблявся у рамках концепції розвитку чуливості до іноземних мов – “Language awareness” [2, 11].

Навчання іноземним мовам – основа передання світового досвіду людства майбутнім поколінням. Без організації системи навчання іноземних мов суспільство потрапляє у тенетах невігластва. Але на сьогодні існують не тільки негативні моменти у вивченні іноземних мов. Існують і позитивні боки, які відкрили можливості комп’ютерні соціальні мережі, про що досить вдало схарактеризовано у роботі О. Яковлевої та Р. Агаджаняна. Вчені відстоюють думку, що для практики вивчення іноземних мов великі можливості мають такі аспекти, як комунікація у процесі навчання як з викладачем, так із іншими учнями, навчання із використанням дистанційних елементів, що надає можливості залучати носіїв мови, спілкування як у синхронному, так і у асинхронному режимі через різні програми та електронну пошту. Все це поглиблює розуміння іноземної мови, адже кореспондентами можуть виступити як окремі індивіди, так і невелика група, цілий клас або навіть глобальна конференція, яка залучає людей із різних регіонів у великій кількості: “Реалією нового світу є використання глобально представленого гіпертексту у “всесвітній павутині” Інтернету, використовуючи який, студенти можуть вести пошук будь-якої інформації, протягом кількох хвилин отримувати доступ до будь-яких матеріалів: газетним, журнальним і онлайн-новинам публікаціям” [6, 17].

Відзначимо, що довгий час вивчення іноземної мови мало зачіпало соціально-психологічну та педагогічну сферу, і традиційно проблема організації вивчення іноземних мов зводилася до лінгвістики, лінгводидактики та методики викладання іноземних мов.

Як зазначали З. Никитенко, Н. Гальскова, на сьогодні мова і, саме мовна освіта виступають як важливий інструмент успішної життєдіяльності людини в суспільстві, що є не тільки полікультурним, а й мультилінгвальним. Не важко бачити, що при такому підході мовна освіта виступає також в якості засобу, що формує свідомість кожної особистості, її здатність до підвищення соціальної мобільності, адже у такому спрямуванні людина може вільно отримувати потрібні знання та користуватися відкритістю інформаційного простору. Намагаючись надати цій думці більшу узгодженість, підкреслимо положення авторів про усвідомлення більшістю людей важливості мовної освіти в сучасному суспільстві, і це “стимулює в останні десятиліття більшість батьків долучати своїх дітей до іноземних мов з молодшого шкільного віку, а школи, реагуючи на цю потребу, прагнуть, при наявності відповідних умов, вводити в навчальні плани (або в якості додаткових освітніх послуг) іноземні мови в якості окремого навчального предмета” [2, 16].

В даний час суспільство осмислює особистісно-розвивальну, культурологічну та компетентнісну моделі освіти та піднімає питання про нові аспекти у вивченні іноземних мов.

Пошуки, спрямовані на однозначні результати у організації вивчення іноземних мов – розуміння мови інших народів, тривають досі. Слід підкреслити, що для організації вивчення іноземних мов велике значення мають саме соціально-психологічні аспекти. **Мету** даного дослідження представляє аналіз ідей зарубіжних мовознавців, які заклали соціальні передумови для виникнення системи організації вивчення іноземних мов.

Виклад основного матеріалу. Основоположне значення в соціальних передумов виникнення системи організації вивчення іноземних мов має спадщина Ф. де Соссюра. Розробник семіології як науки, що вивчає життя знаків у рамках суспільного життя, мовознавець заклав теоретичний фундамент для нових лінгвістичних досліджень – структурної лінгвістики.

Питання про виникнення першого системного підходу у навчанні іноземних мов постало у літературі ХХ ст., а на сьогодні йдеться про те, що першим системним підходом був структурний підхід, який базується на положеннях і результатах досліджень учених-структуралістів, що у Великобританії отримав назву ситуативного підходу, а у США – аудіолінгвального методу. Саме структурний підхід у вивченні іноземної мови був розвинений на зміну попереднього йому методу – граматико-перекладного.

Але якщо замислитись, соціальний аспект вивчення мови і її відмінність від мовлення було вперше розглянуто Ф. де Соссюром. Зокрема, видатний вчений писав про те, що мова “представляє собою соціальний аспект мовної діяльності, зовнішню по відношенню до індивіда, який сам по собі не може ні створювати його, ні змінювати” [4, 22]. Швейцарський філософ і мовознавець вказував, що для того, щоб знати функціонування мови, індивід повинен вчитися, тоді як дитина опановує мовою лише помалу. Актуальним є висловлювання вченого про особливу роль мови: “Мова до такої міри є цілком особливою, що людина, яка позбулася дару мови, зберігає її, оскільки вона розуміє чутні їй мовні знаки” [4, 22].

У руслі дослідження цікава ідея, яку було висловлено вченим про абсолютне різноманіття мов, що ставить, на його думку, змоглядну проблему. Як вказував вчений, різноманіття родинних мов виводиться з єдиної прамови – найпершої з мов. Прикладом цього служить, як зазначав Ф. де Соссюр, сходження до народної латини французької і провансальської мов, які вступили результатом еволюції у різних регіонах Галлії. Під час аналізу його доробку виявляємо, що час і географічний простір “основні чинники мовного різноманіття, і при цьому часовий фактор, на думку вченого – первинний аспект загального явища, оскільки така ознака мови, як нестійкість, визначається лише дією в часі, тоді як географічна різноманітність є лише вторинним аспектом [4, 198]. Ідея, що також привертає увагу – порушення мовної єдності, що виникає в результаті отримання діалектами суттєвими впливами літературної мови. На думку вченого, така ситуація виникає тоді, коли народ дістається визначеного культурного рівня, розвивається як спільнота [4, 194]. Виявляється, що автор під терміном “літературна мова” розумів не тільки писемну літературну мову, але і будь-яку оброблену мову, яка могла бути як державною, так і такою мовою, якою користувався весь громадський колектив.

Вчений вказував, що у перевазі своєї мови кожен народ є впевненим. Ті люди, як писав Ф. де Соссюр, які говорять на інших мовах, у більшості випадків розглядаються нездатними до спілкування та розуміння іншими людьми: “... грецьке слово βάρβαρος “варвар, що не грек”, мабуть спочатку означало “заїка” і було родинне до латинського слова balbus з тим же значенням; руською мовою представники німецького народу називаються німцями, тобто “німими” [5, 226]. Ф. де Соссюр звертав увагу на процес навчання і вважав, що з вивчення мови потрібно починати

вивчати мовлення, оскільки здатність до артикуляції слів може здійснюватися лише за допомогою знарядь, що створене і надано колективом [5, 49]. На думку вченого, вивчення мовлення повинно розділятися на дві різні частини, які мають організовуватися певним чином. Так, перша частина – основна, предмет якої – мова. У першій частині вивчається мова як соціальна по своїй суті, як така, що є незалежною від індивіда. Тут, на думку вченого, велике значення має така наука, як соціальна психологія. Таким чином, перша частина, на думку вченого, є психічною наукою, тоді як інша частина є другорядною. Предметом іншої частини вивчення мови – психофізичної, як вважав Ф. де Соссюр, є індивідуальна сторона мовної діяльності, тобто, сама мова, що включає фонації [5, 57].

Деяко іншою видається роботи французького мовознавця Антуана Мейє, учня Ф. де Соссюра. Особливістю його роботи було те, що він пояснював мову як соціальний факт. Коли ми беремо доробок А. Мейє, то неважко помітити, що мову вчений не мислив поза суспільством, як і саме людське суспільство без мови. Відзначаючи, що соціальні умови визначають мовні явища, А. Мейє вказував, що зміна суспільної структури, а не фізіологічні або психологічні причини, визначає мовні зміни, оскільки фізіологічні та психологічні умови людського життя загалом одні і ті ж будь-де [1, 17]. Так, вчений писав, що мова нав’язується з боку соціуму. Справді, положення вченого про те, що мова постає як складна система асоціацій, що не усвідомлюються, між відчуттями та рухами органів мови – становить основу навчання іноземним мовам. Саме це дає можливість людині говорити і розуміти іншу людину. Ця система, свідчив вчений, становить приналежність кожної людини і не зустрічається в абсолютно однаковому вигляді у інших людей. Мова, на думку А. Мейє, має свою цінність лише в тій мірі, в якій інші члени тієї соціальної групи, до якої належить дана особа, мають у своєму розпорядженні приблизно схожі системи: “в іншому випадку це особа, вказував вчений, – не була б зрозумілою і не могла б зрозуміти іншого” [1, 52]. Згідно А. Мейє, мова – не є річчю, мова є діяльністю. Актуальною і досі є ідея вченого про те, що кожна дитина, коли вчиться говорити, створює сама для себе систему асоціацій між відчуттями і рухами, що має схожість з тією системою, яку мають оточуючі. Це підтверджує положення про важливість асоціативних зв’язків у вивченні іноземних мов. Дитина, як вказував вчений, не отримує від оточуючих людей готових прийомів артикуляції, так як “... вона навчається артикулювати, як вони, навпаки і після

багаторічних зусиль”. Як бачимо, А. Мейє вважав, що дитина не отримує готовими граматичні парадигми. Створення кожної форми дитиною є поступовим процесом, що відбувається за зразком, на слух: “... постійно чуючи, як кажуть ми їмо – ви їсте, ми стоїмо – ви стоїте, дитина навчається, коли потрібно, говорити “ ви сидите, якщо він вже чув вираз “ ми сидимо” [1, 53].

У центрі уваги вченого “ зміна і засвоєння нових мов, що позначається саме соціальними змінами у суспільстві. Треба прийняти до уваги і ті закономірності, що були виведено при цьому А. Мейє: “Коли населення переймає мову переможців, іноземних колоністів або мову більш цивілізованих людей, що користується особливим престижем, дорослим представникам цього населення не вдається в точності засвоїти нову мову” [1, 57]. На відміну від дорослих, як зазначав вчений, діти починають говорити, коли нова мова вже поширилася. При цьому їх успішність у засвоєнні мови є кращою, бо вони вчаться як своїй рідній і прагнуть відтворювати правильну вимову, а не мову дорослих родичів, що визнається як ламана. Перейняти правильну вимову від іноземців дитині вдається лише у тому випадку, коли вона має можливість її чути. А. Мейє схилився до думки про те, що особливості до вимови у наступного покоління зберігаються. Крім цього вчений висловлював думку про те, що якщо населення переймає мову, яка від своєї колишньої мови дуже сильно відрізняється, то у такому випадку може статися, що її характерні риси не засвоюються [1, 57].

В цьому спрямуванні розгортаються думки американського вченого – Едварда Сепіра. Міркуючи про сенс вивчення мов, Е. Сепір переконливо показав соціальну сутність мови: “людина ... призначена до того, щоб говорити, але це цілком пов’язано з тим, що народжується вона не тільки в природі, а й у лоні суспільства, яке не може не долучити його до своїх традицій. Усуньте суспільство, і всі підстави будуть за то, що вона навчиться ходити, якщо тільки виживе, але так само безсумнівно і те, що вона ніколи не навчиться говорити, тобто повідомляти свої думки відповідно до традиційної системі певного суспільства” [3, 28]. На глибоке переконання Е. Сепіра, якщо видалити новонароджену дитину з соціального оточення, в якому вона появилася, і перенести її в абсолютно інше середовище, її мова буде різко відрізнятися від мови рідного середовища. Саме тому ідея залучення в іншомовне середовище представляється найбільш сприятливою для вивчення іноземних мов.

Е. Сепір вкладав особливий сенс в предмет мовознавства. Підкреслимо його ідею про те, що

мова не є простою діяльністю, що виконується одним або декількома органами, пристосованими для цієї мети. Перш за все, за переконанням вченого, це надзвичайно складна система, що постійно змінюється за допомогою пристосувальних реакцій в нервовій системі, в мозку людини, в її органах артикуляції і слуху. Саме це спрямовано на досягнення мети комунікації та спілкування [3, 32]. У вивченні іноземних мов, як вказував вчений, слід зрозуміти тип мови: “... коли ми говоримо про загальну форму тієї або іншої мови, бо кожному, хто взагалі думає над цим питанням або хоч трохи відчув дух будь-якої іноземної мови, має бути ясно, що в основі кожної мови лежить як би деяка базисна схема (basic plan), що у кожній мові є свій особливий крій” [3, 117]. Як бачимо, тип мови вчений вважав базисною схемою, або, іншими словами, “генієм мовної структури”, що є набагато більш фундаментальною, і такою, що відрізняється більш глибоким проникненням в мову, ніж будь-яка його риса. Е. Сепір вважав, що неможливо скласти адекватне уявлення про природу мови за допомогою простого перерахування різних фактів, що утворюють його граматику [3, 117]. Підкреслюючи тісний взаємозв’язок мислення і мови, Е. Сепір цікавився питанням про природу утворення схожих типів мов і про природу руйнівальної та творчої сил, завдяки яким зникає або з’являється нова мова. Вирішення цих питань учений покладав на психологів майбутнього: “Бути може, психологам майбутнього вдасться розкрити кінцеві причини утворення мовних типів” [3, 118].

Висновки. Таким чином, соціальні передумови в організації системи вивчення іноземних мов як складна проблема набуває більш гострого характеру, коли висловлюється через призму поглядів на мову як діяльність, як суспільне явище, де для розуміння мови інших народів потрібне розуміння самої структури іншого суспільства і специфіки їх суспільних явищ, типу мови тощо. **Перспективою подальших досліджень** є аналіз теорії та методики вивчення іноземних мов в історії вітчизняної освіти, визначення типових особливостей у соціальній комунікації учнів загальноосвітніх шкіл як представників різноманітних етносів та культур.

1. Мейє А. Введение в сравнительное изучение индоевропейских языков / Антуан Мейє [пер. Д. Кудрявского]; вст. ст. М. Сергеевского. – М., Ленинград: Гос. соц.-эконом изд-во, 1938. – 512 с.

2. Никитенко З.Н. Теория и практика обучения иностранным языкам в начальной школе: уч. пособ. для ст. пед. вузов и колледжей / З.Н. Никитенко,

УКРАЇНЬСЬКА ІСТОРІЯ ЯК ЗАСІБ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ В ГАЛИЦЬКИХ ШКОЛАХ В ПЕРІОД ВІД СЕРЕДИНИ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Н.Д. Гальскова. – Смоленск: Ассоциация XXI век. 2007. – 176 с.: ил.

3. Сепир Э. Избранные труды по языкознанию и культурологии / Э. Сепир [пер.с англ.]; Общ. ред. и вступ. ст. А.Е. Кибрика. – М.: Издательская группа “Прогресс”, “Универс”, 1993. – 656 с. – (Филологи мира).

4. Соссюр Ф. де. Курс общей лингвистики / Ред. Ш. Балли и А. Сеиш; Пер. с франц. А. Сухотина, Де Мауро Т. Биографические и критические заметки о Ф. де Соссюре; Примеч. / Пер. с франц.

С.В. Чистяковой. Под общ. ред. М.Э. Рут.– Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, 1999. – 432 с.

5. Соссюр Ф. де. Курс общей лингвистики / Соссюр Ф. де. [пер.: А. Сухотин]. – М.: Изд-во: Эдиториал УРСС, 2014. – 278 с. – (Серия: Лингвистическое наследие XX века).

6. Яковлева Е.В. Этапы развития англоязычной лингводидактики XX–XXI вв.: опыт аналитического осмысления // Е.В. Яковлева, Р.В. Агаджанян // Вестник МГИМО-Университета. – 2013. – №1 (28). – С. 13 – 17.

Стаття надійшла до редакції 23.05.2016

УДК 37(477.8)(091)“18/19”:94(477)

Тарас Савшак, пошукувач лабораторії суспільних наук
Інституту педагогіки НАПН України, м. Київ

УКРАЇНЬСЬКА ІСТОРІЯ ЯК ЗАСІБ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ В ГАЛИЦЬКИХ ШКОЛАХ В ПЕРІОД ВІД СЕРЕДИНИ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.

У статті розглядається, як українська історія впливала на виховання дітей у галицьких україномовних школах та гімназіях від середини ХІХ – до тридцятих років ХХ ст. Висвітлюється стан виховного потенціалу на уроках історії в народних українських школах Галичини. Аналізуються навчальні програми і підручники для учнів різних типів україномовних шкіл. Обґрунтовується процес українознавства під час вивчення історії України, всесвітньої та історії рідного краю.

Ключові слова: українознавство, українська історія, історія рідного краю, виховання.

Літ. 17.

Тарас Савшак, соискатель лаборатории общественных наук
Института педагогики НАПН Украины, г. Киев

УКРАИНСКАЯ ИСТОРИЯ КАК СРЕДСТВО ВОСПИТАНИЯ ДЕТЕЙ И МОЛОДЕЖИ В ГАЛИЦЬКИХ ШКОЛАХ В ПЕРИОД ОТ СЕРЕДИНЫ ХІХ – НАЧАЛА ХХ ВЕКА

В статье рассматривается, как украинская история влияла на воспитание детей в галицких украиноязычных школах и гимназиях с середины ХІХ – до тридцатых годов ХХ века. Освещается состояние воспитательного потенциала на уроках истории в украинских народных школах Галичины. Анализируются учебные программы и учебники для учащихся различных типов украиноязычных школ. Обосновывается процесс украиноведения во время изучения истории Украины, всемирной и истории родного края.

Ключевые слова: украиноведение, украинская история, история родного края, воспитание.

Taras Savshak, Applicant of the Laboratory of Social Sciences
Institute of Pedagogy of National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Kyiv

THE UKRAINIAN HISTORY AS THE MEAN OF EDUCATION OF CHILDREN AND YOUTH AT SCHOOLS OF GALYCHYNA DURING THE PERIOD FROM THE MIDDLE OF THE NINETEENTH TO THE BEGINNING OF THE TWENTIETH CENTURY

The article reveals the impact of Ukrainian history on children education at Ukrainian speaking schools and gymnasiums during the period from the middle of the nineteenth to the thirties of the twentieth century. The state of the educational potential at History lessons at folk Ukrainian schools in Galychyna is shown. The curriculum and textbooks for the pupils of different types of Ukrainian speaking schools are analyzed. The article deals with the process of Ukraine knowledge while studying the history of Ukraine, the world history and the history of native land.

Keywords: Ukrainian studies, Ukrainian history, a local history, an education.

Постановка проблеми. Процес виховання української дитини в Галичині в середині ХІХ до тридцятих років ХХ ст. засобами історії потрібно розглядати

в системі понять “навчання – розвиток – виховання”. Для навчання історії у галицькій українській педагогіці досліджувало періоду власне навчання як процесу отримання певної